

Projev na Václavském náměstí k výročí 28. října [1991]

Vážení přátelé, nehodlám říci nic oslavného. Na oslavy se mi dnes nezdá vhodná doba. 28. říjen a všechno to, co s ním je spojeno, je pro nás dnes spíše mementem. Rád bych vám řekl něco, co snad nemůže říci politik.

Rád bych Vám všem i sobě položil otázku: sešli jsme se jen proto, abychom si připomněli založení tohoto státu, v němž jeho občané a obyvatelé (a ještě zdaleka ne všichni) žili relativně dobře nebo alespoň uspokojivě méně než třetinu, možná méně než čtvrtinu doby jeho trvání, zatímco po celý zbývající čas přihlíželi – většinou nečinně – jeho narušování a chátrání? Muž, který je právem považován za zakladatele tohoto státu a o němž zvláštní zákon vyslovil, že „se zasloužil o stát“, Tomáš G. Masaryk, nejednou zdůrazňoval, že stát není všechno a že život státní a politický je jen skrovnou částí života duchovního. Dnes, kdy nejsme nikým zvenčí ohrožováni a přesto stojíme před akutním nebezpečím, že tento stát, který vznikl před 73 lety, se rozpadne na jiné dva státy, dnes je tento stát ohrožen nejvíc právě nadměrným zdůrazňováním významu státu a státnosti, a to na úkor úkolů a programů kulturních a duchovních, o které se jednání ani spory nevedou. Tady je třeba si připomenout to, co zdůrazňoval Masaryk, totiž že státy a také národy se udržují ideami, které vedly k jejich vzniku a na jejichž základě byly ustaveny. Jestliže se dnes náš stát a naše společnosti ocitají v těžké krizi, musíme si klást otázku, zda to byly nedostatečné či vadné ideje, anebo zda jsme to byli my občané, kdo jsme selhali a také ještě dnes selháváme.

A právě zde říkám: málokdo z politiků si dnes dovolí před voliči konstatovat, že jsme opravdu selhali také my, protože se téměř nikdo z nás neodvážil se ani ideje, ani státu samotného účinně zastat, a že jsme proto prakticky všichni spoluvinni na tom, jak tento stát a vůbec celá naše společnost vypadá. Ať už jako jeden státní, politický národ v pojetí západním anebo jako dva kmenové nebo jazykové národy v německém romantickém pojetí herderovském v posledním půlstoletí jsme neprojeвили dost občanské loajality vůči svému státu, ani dost rezistence, odolnosti proti silám, které jej vyvracely z jeho původních základů. Z této spoluodpovědnosti se nevykrotíme žádnými lustračními zákony ani jinými ostrakismy. A přece sebepoznání a schopnost samy sebe vidět v kritickém světle, to jsou přece základní předpoklady pro řešení každé kritické situace. V krizi není jen stát, který vznikl před 73 lety, ale ve vážné krizi jsou celé naše národní společnosti. Někteří politici líčí situaci tak, jako by současný stav federace byl na překážku národním zájmům. Tady je třeba říci naprosto jasně: toto není a nikdy nebyl imperialistický, vykořisťovatelský stát, ať už jeho chyby byly jakékoliv. Není pochyb o tom, že žádný stát není dokonalý a bez chyb, každý může a má být napravný a vylepšovaný. Někdy je dokonce zapotřebí daný, existující stát zrušit, protože náprava není z nějakých důvodů možná. Tak tomu bylo třeba ve starém Rakousku. Ale ani tehdy vůdcové zahraničního odboje nejednali nacionalisticky zbrkle. Podle Bennettova svědectví měl Masaryk ještě v srpnu 1918 připraven náčrt prohlášení o autonomii, tj. o obnovení starého Království českého s Habsburkem jako králem, ale se zachováním všech českých práv, tedy i práva volit v budoucnu někoho jiného. Byl tedy připraven oddálit definitivní rozhodnutí a ještě vyčkat s řešením nejradikálnější. Na Nicholsovu výzvu odmítl Masaryk ještě 11. října 1918 vydat prohlášení československé nezávislosti, a teprve když se poté dozvěděl, že by takové prohlášení uvítal sám prezident Wilson, pustil se se svými spolupracovníky rychle do práce. Měl však na paměti Palackého větu, že kdyby Rakouska nebylo, bylo by nutno je vytvořit, a skutečně se o něco takového v této krizové situaci pokusil. Masarykovi dělalo největší starosti celkové uspořádání poválečné Evropy, zejména pak Evropy střední a východní v prostoru mezi dvěma velmocenskými obry, Německem a Ruskem. Proto připravoval od samého počátku paralelně s protirakouským odbojem cesty k politickému, hospodářskému i vojenskému sblížení, konfederaci až federaci malých národů této oblasti. Ještě v roce 1917 vydal rusky v Petrohradě první verzi své „Nové Evropy“, která pak vyšla v dalších překladech. Ale vykonal také praktické organizační kroky v tom směru. V samotné Washingtonské deklaraci, kterou byla vyhlášena československá samostatnost, je vysloveno přesvědčení, že „svobodní národové střední a východní Evropy mohou snadno vytvořit federaci, kdyby shledali, že to je nutné“. Dva dny před naším 28. říjnem bylo na slavnostní filadelfské schůzi Středoevropské unie, o jejíž svolání se Masaryk velmi energicky zasloužil, podepsáno Prohlášení

společných cílů. Slavnostního shromáždění se zúčastnili vedle Čechů a Slováků také Poláci, Jihoslované, Ukrajinci, Uherští Rusíni, Litevci, Rumuni, italští iredentisté, zástupci neosvobozených Řeků, Albánci, Arméni a Židé. Někteří pozorovatelé už začali mluvit o vznikajících „Spojených státech evropských“. Ale pak se nepodařilo celou věc dovést dál, protože mezi politiky nebylo dost pochopení pro tuto velkou myšlenku. První odpadli Poláci, za nimi Italové. Jak je známo, z celého projektu zbyla Masarykovi nakonec jen Malá dohoda.

Proč to všechno dnes zmiňují? Musíme vzít konečně vážně, že Československá republika byla v rámci Masarykových politických plánů vlastně neúspěchem, nebo přesněji řečeno jen malou úspěšnou částí něčeho, co se celé nezdařilo. Chtít navazovat na počátky našeho novodobého státu znamená si uvědomovat, že naším cílem nemůže být jen obnovit československou demokracii a pak ji udržet, ale zaměřovat její obnovu od samého počátku na uzavírání stále širších spojení se sousedními a dalšími okolními malými zeměmi. Je v našem zájmu, abychom do evropského společenství zemí a národů vstupovali jako větší celek, větší federace, nikoliv rozdrobeni na ještě menší státečky. Jestliže někteří politikové vidí pro sebe větší šance v rozdělení, znamená to, že jsou politicky slepí. Na rozdělení bychom i my povážlivě prodělali, ale bratři Slováci by ztratili mnohem víc a navíc by dříve nebo později začali být ohroženi politicky i územně, a posléze i národně. Pro nás Čechy pak je možná jen jediná cesta: rozvážně, ale rychle se domlouvat se všemi rozumnými sousedy a jejich sousedy na širší federaci, ať už spolu se Slováky nebo bez nich. Právě proto potřebujeme promyšleně připravené referendum, protože je třeba slyšet hlasy všech, zejména všech Slováků.

[Hejdánková poznámka k následujícímu textu: „následující vypuštěno“. Pozn. red.]

Z této spoluodpovědnosti se nevykroučíme žádnými glajchšaltujícími lustračními zákony, jež vedou jen k dalším nespravedlnostem. Mne osobně uráží, že se při výběru politických představitelů, poslanců, vysokých správních úředníků apod. nezdůrazňuje kompetence, inteligence, široká vzdělanost, mravní integrita, rozhodnost a umění provádět rozhodnuté projekty ke zdárnému konci, a ovšem také pevná vůle pomoci společnosti z marasmu, do kterého upadla. Nejsme-li způsobilí poznat, kdo tyto vlastnosti má, a chceme-li se ještě dnes opírat především o policejní archivy starého režimu, osvědčujeme tím jen svou vlastní nezralost a nepřipravenost se chovat demokraticky a občansky odpovědně. Historie nás učí, jak obrovské a přímo nezastupitelné dílo uměli vykonat právě ti, kdo se původně provinili a pak našli svou správnou cestu. Za velmi pochybné považují především to, že lidé, kteří starému režimu nepoložili stéblo přes cestu, se dnes rozkřikují a předstírají politickou a mravní bezúhonnost, které ve skutečnosti nemají.

Ale pak tu je druhá stránka. Není žádné záruky, že lidé, kteří se proti starému režimu skutečně a účinně angažovali, budou dnes právě těmi, koho společnost potřebuje. Vynikající vojevůdce nemusí být ještě nejlepší ministerský předseda, tak jako skvělý ekonom nemusí být stejně skvělý politik a státník. Každého je třeba posuzovat podle jeho dnešní práce a podle dnešních výkonů, nikoliv podle minulých zásluh. A zase to záleží na naší schopnosti si vybrat ty nejlepší a ne pouze vyřazovat ty, kteří se osvědčují, protože spadnou do nějakého šuplíku nebo pytle jen proto, že jiní, snad v minulosti zachovalejší nebo dnes o to halasnější, se chtějí dostat na jejich místo bez skutečné soutěže a aniž by museli dokazovat, že jsou opravdu odborně a svými schopnostmi lepší.